УДК 379.85:327:395:94(100)
ORCID https://orcid.org/0000-0003-1505-7483

КОНЦЕПТ «ВЕЛНЕС-ТУРИЗМ» У СФЕРІ ГОСТИННОСТІ, КУЛЬТУРНИХ І КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ: МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ, ОЗДОРОВЧО-АДАПТИВНИЙ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРСИ

Ціватий В. Г., *кандидат історичних наук, доцент,*
доцент кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби,
Заслужений працівник освіти України,
член правління Наукового товариства історії дипломатії
та міжнародних відносин, дійсний член (академік) Української академії
геополітики та геостратегії, дійсний член Національної академії наук і
мистецтв України
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ключові слова: велнес-туризм, валеологічний туризм, туристична дипломатія, валеологічна дипломатія, культурні та креативні індустрії, гостинність, діловий етикет, туристсько-рекреаційний простір, wellness-індустрія, Україна.

Інституціоналізація культурних і креативних індустрій в Україні та світі XXI століття постійно збагачується інноваціями та трендами у сфері туризму, культури, мистецтва і здоров'язбереження. Інноваційні стратегії розвитку туризму та готельно-ресторанного бізнесу – це креативне поєднання, міжкультурне збагачення та синергія гостинності, сервісу, маркетингу та управління.

В умовах надзвичайних ситуацій, небезпек, збройних конфліктів і воєн туристсько-рекреаційний простір і комплекс велнес-туристичних ресурсів держави набуває особливої актуальності, як на національному рівні, так і на рівні міжнародному. Сучасний стан індустрії оздоровлення та системи соціально-психологічної реабілітації у світі та в Україні потребує свого нагального подальшого інституціонального розвитку [1].

Інституціональні процеси, пов'язані з розвитком міжнародного туризму в умовах війни та поствоєнний період мають важливе значення для соціокультурного адаптивного і психологічного відновлення соціуму. У цей період міжнародний туризм здійснює через áкторів міжнародних відносин відповідний інституціональний вплив на туристсько-рекреаційний простір і регіонально-туристичну політику держав світу, інституціонально є невід'ємною частиною туристичної індустрії світу та Європи в контексті впровадження велнес-туризму та інших оздоровчих технологій як в умовах війни, так і в поствоєнний період або в постконфліктних умовах [2, с. 196–208].

Метою даної роботи є аналіз можливостей велнес-туризму для розвитку територій у воєнних (поствоєнних), постконфліктних і пандемічних (постпандемічних) умовах глобалізованого світоустрою XXI століття. В умовах війни та поствоєнного часу – моделі інституціонального поєднання професійної психотерапії, авторських відновлювальних технологій в умовах цілющих ресурсів природи та адекватного екстриму відновлюють психологічні й духовні резерви індивіда. Інновації у велнес-туризмі, оздоровчому туризмі, характеризуються запровадженням ринку вдосконалених послуг інтелектуальної діяльності, які характеризуються більш новими споживчими та відновлювальними якостями, інституціями та технологіями.

Велнес-подорожі, або оздоровчий туризм, – це вид відпочинку, головна мета якого – заспокоїтися, набути стресостійкості, адаптуватися до тривожних психологічних умов та підтримати фізичне, психологічне, психічне та ментальне здоров'я. Інституціональна історія надає нам свідчення того, що питанням оздоровлення суспільство в будь-яких соціально-економічних умовах надавало важливого і пріоритетного значення. Перший письмовий запис терміна «велнес» зафіксовано в оксфордському словнику та датовано 1654 роком. У ній Арчібальд Джонстон зазначив: «Я благословив Бога за благополуччя моєї доньки» (in English: *«I ... blessed God ... for my daughter's wealnesse».* «Wellness» як антонім «illness» (хвороба) продовжує мати загальновживане значення слова до кінця XX – початку XXI століття [3, с.84–85]. У 1946 р. Всесвітня організація охорони здоров'я прийняла таке визначення концепту «здоров'я»: «здоров'я – це стан повного фізичного, психологічного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороби та фізичних дефектів». З цього визначення й почалася інституціональна історія сучасного концепту «wellness» як філософії здорового способу життя, валеологічних моделей і основ здоров'я індивідуума в умовах глобалізованого простору [4, с. 43–47].

Практика сьогодення підтверджує, що велнес позитивно впливає не лише на фізичне здоров'я людини, а й на емоційний, духовний, психологічний, ментальний стан людини (індивідуума). Сучасна велнес-індустрія має глобальні масштаби й стрімко розвивається, що може, певною мірою, сприяти інституціональному розвиткові територій, що постраждали під час війни, воєнних дій, збройних конфліктів, техногенних катастроф тощо. Увага до здоров'я – це не просто турбота про своє майбутнє, але й стиль життя, певний світогляд, а за певних умов – це і обумовлена психологічна та адаптивна необхідність. Ландшафтні рекреаційні ресурси України доволі багаті та різноманітні, тому ландшафтотерапія – це оздоровлення дією природної краси, шуму лісу, моря – є доволі перспективним напрямом розвитку українських курортів. Україна має всі природні передумови для розвитку wellness-індустрії [5].

Розвиток територій у воєнних і поствоєнних (постконфліктних) умовах є дуже складним інституціональним процесом, що пов'язано з великою кількістю конфліктогенних чинників, які його додатково ускладнюють. На превеликий жаль, у світі постійно спостерігаються конфронтація та напруга, що призводять до конфліктних ситуацій, що негативно позначається на здоров'ї місцевого населення. Адже саме на нього, перш за все, лягає навантаження щодо відновлення постраждалих від конфлікту територій, тому так важливо, щоб фізичний, психічний та емоційний стан людей був у нормі [6].

Згідно зі статистичними даними, як військові, так і цивільні особи страждають схожим набором психічних розладів і психологічних наслідків, викликаних екстремальною травмою, включаючи посттравматичний стресовий розлад, депресію, тривожність, залежність, соматизацію з хронічним болем, дисоціацію, психосоціальні дисфункції, суїциди, психічні розлади і т. д.

Воєнні конфлікти, збройні конфлікти, локальні війни, глобальні пандемії, терористичні акти та інформаційні війни, посилені засобами масової інформації, що технологічно розвиваються, – інтернетом і соціальними мережами, посилюють загальне відчуття нестабільності та занепокоєння, охоплюючи все ширші соціальні групи населення в усьому світі. Тому актуальним буде інституціональний розвиток велнес-індустрії та велнес-туризму на постконфліктних і схильних до глобальних катаклізмів територіях, оскільки це сприятиме загальному оздоровленню населення та створенню антидепресивних комунікативно-інформаційних публічних просторів, а також попередженню можливих проблем зі здоров'ям [7].

У своїй книзі «Foundations of wellness» («Основи велнесу») Б. Регер-Неш, М. Смітт, Г. Джакетт розкривають сутність концепту «велнес» стосовно здоров'я людини, як такий, що має досягатися або відновлюватися через запобіганням проблемам зі здоров'ям за допомогою власних сил без використання медикаментів. Гарне самопочуття – це індивідуальне прагнення, і ми несемо відповідальність за свій вибір, поведінку, комунікацію та спосіб життя, але на нього також значно впливає фізичне, соціальне та культурне середовище, в якому ми живемо, і повинні активно запобігати або вміти психологічно відстоювати свій позитивно-емоційний стан здоров'я [8, с. 25; 9, с. 109-130; 10, с. 36-46].

Отже, концепт «велнес-туризм» («wellness-туризм») є новою сферою у туристичному бізнесі та туристсько-рекреаційному просторі Європи та світу. Виникнення цього виду туризму пов'язано, насамперед з глобалізацією, розвитком техніки та технологій, ритмічністю міського життя у великих містах та мегаполісах, а також пов'язані із супутніми станами стресу та депресіями, зокрема – як наслідок воєнних дій. Велнес-туризм – це інноваційна складова туристичної дипломатії України в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття.

Велнес – це відображення способу життя, засноване на формуванні емоційної гармонії душі та фізичного стану, це забезпечення фізичного, духовного та емоційного здоров'я, стиль та спосіб життя, який може комплексно задовольнити рекреаційні потреби сучасної людини як у стабільних, так і поствоєнних (постконфліктних) умовах сьогодення. Це перехід на новий інституціональний рівень розуміння якості життя, свідоме ставлення до себе, до свого психічного, емоційного та фізичного здоров'я.

Сучасні тенденції та перспективи розвитку в сучасному полікультурному середовищі стрімко оновлюють тренди у сфері культурних і креативних індустрій. Це притаманно усім їх напрямам. Сценічне мистецтво в просторі сучасних креативних індустрій інституціонально трансформується від традицій до перформансу. У цьому контексті валеологічний туризм як інноваційна інституція теж враховує новітні здоров'язбережувальні технології та тенденції, акцентуючи увагу на туристичних рекреаціях і фізичній активності індивідуума як основи фізичного виховання та спорту.

На сьогодні, активне та широке впровадження велнес-інновацій в соціокультурній сфері на постконфліктних територіях, безумовно сприятиме якнайшвидшому відновленню сил і здоров'я населення. Ці інституціональні процеси та інноваційні технології створять передумови для подолання наслідків і війни, і пандемії COVID-19. Тому велнес-туризм можна назвати одним із способів інституціонального розвитку територій, що постраждали від будь-яких глобальних катаклізмів, а також засобом усунення та попередження можливих проблем зі здоров'ям людини і суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Yeung O., Johnston K. State of wellness H1'20 Report: investment and sector trends to watch. Global Wellness Institute, 2020. 162 p.

2. Шульга М. Освоєння особистістю соціокультурного простору життя через туризм. *Соціальний ареал життя особистості.* К.: Ін-т соціології НАН України, 2005. С. 196–208.

3. Miller, J. W. Wellness: The History and Development of a Concept. *Spektrum Freizeit*. 2005. 1. P. 84-102.

4. Ціватий, В.Г. (2022). Дипломатичний протокол, церемоніал та етикет міжнародної ввічливості: модель, інструментарій і національні особливості сучасної дипломатії (теоретико-методологічний аспект). *Гуманітарний корпус. Збірник наукових статей.* Вінниця–Київ, с. 43–47.

5. Goeldner Ch. R., Ritchie J. R. B. Tourism: Principles, Practices, Philosophies. 9th ed. New Jersey: John Wiley & Sons Inc. 2003.

6. Global Diplomacy: An Introduction to Theory And Practice. Thierry Balzacq, Frédéric Charillon, Frédéric Ramel, Snow, W. (Translator). Paris, 2020. 344p.

7. Global Wellness Summit. Global wellness trends. 2020. URL: https://www.globalwellnesssummit.com/2020-global-wellness-trends/ (дата звернення: 19.03.2026).
8. Reger-Nash B., Smith M., Juckett G. Foundations of wellness. Human Kinetics, 2015. 256 p.
9. Ціватий, В.Г. Геополітична шахівниця в Центральній Азії XXI століття: дипломатія та азійський вектор зовнішньої політики провідних держав світу (теоретико-методологічний, геостратегічний та міжнародно-регіональний дискурси). *Теоретико-методологічні засади сучасних наукових досліджень: Колективна монографія.* Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2026. Розділ 4.1. С.109-130.
10. Ціватий В.Г. Концепт «дипломатична гурманістика» як інноваційна складова інституціональної моделі державного і дипломатичного протоколу, церемоніалу та етикету міжнародної ввічливості: креативний і теоретико-методологічний аспекти. *Креативний простір: Науковий журнал.* Харків: СГ НТМ Новий курс, 2026. Випуск 37. С. 36-46.

ORCID: 0000-0002-5378-7420
ORCID: 0000-0002-5619-3417

ВІРМЕНСЬКА ДІАСПОРА ТА ВНУТРІШНІЙ ТУРИЗМ У КОНТЕКСТІ ПІДПРИЄМНИЦТВА (НА ПРИКЛАДІ ЧЕСЬКОЇ КОМПАНІЇ «MARLENKA»)

Хачатурян Неллі Р. науковий співробітник, кандидат історичних наук
Межлумян Марта, аспірант
Інститут археології та етнографії НАН РВ
Відділ досліджень діаспори

У доповіді розглядаються взаємозв'язки між формуванням діаспори, феноменами соціального фактора та внутрішнім туризмом у Чеській Республіці на прикладі вірменської громади та підприємницької діяльності Геворга Аветисяна – засновника всесвітньо відомої чеської кондитерської компанії «Марленка». Вірменська присутність на чеських землях стала помітнішою після розпаду Радянського Союзу на початку 1990-х рр., що зумовило виникнення порівняно нової діаспоральної громади, що проходить через процеси трансформації, динаміки ідентичності та соціальної інтеграції.

У подібних умовах ключові особистості відіграють значну роль у конструюванні колективної ідентичності та у посередництві між етнічною меншістю та приймаючою більшістю. Геворг Аветисян широко відомий як